

OKUL ÖNCESİ PROGRAMLARINDA ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN YER ALMA DURUMLARININ İNCELENMESİ (1989-2013)

Arş. Gör. **Ayşe Kılıçkaya**

Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Anabilim Dalı, Okul Öncesi öğretmenliği bölümü, Erzincan

akilickaya@erzincan.edu.tr

Yrd. Doç. Dr **Hikmet Zelyurt**

İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Anabilim Dalı, Okul Öncesi öğretmenliği bölümü, Malatya

hikmet_zelyurt@inonu.edu.tr

Özet

Erken müdahale ve önleme, bir sorunu çözümlmekten ziyade çocuğa, aileye ve dolayısıyla topluma sosyal ve ekonomik yönden yararlı olmaya odaklanmış uygulamalardır. Alan yazılarında kısa ve uzun vadede bu uygulamaların yararları olduğu görülmüştür. Özellikle erken çocukluk döneminde özel gereksinimli bireylere yönelik yapılan müdahale programlarına çok fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’de okul öncesi eğitim programı müfredatı göz önüne alındığında, özel gereksinimli bireylerin pek fazla yer almadığı görülmektedir. Bu araştırmanın amacı, özel gereksinimli bireylerin geçmişten günümüze kadar geçen sürede okul öncesi eğitim programlarında özel gereksinimli bireylerin ne kadar yer verildiğini değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye’de 1989 ve 2013 yılları arasında değiştirilen, reform edilen ve geliştirilen okul öncesi eğitimi programları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Eğitim Programı, Özel Gereksinimli Birey

An Anaylsis Of The Appearance Of The Individuals With Specials In Pre-School Education Programs (1989-2013)

Abstract

Early intervention consists of the applications focused on being beneficial to the child, family and society socially and economically rather than solving a problem. In literature, it was seen that these applications were useful in short and long terms. Early intervention programs which are applied to the individuals with special needs especially in the period of early childhood are needed so much. When the curriculum of pre-school education program in Turkey is taken into consideration, it was found out that the individuals with special needs are not included in this program a lot. The purpose of this study is to evaluate to what extent the individuals with special needs have been appeared in the pre- school education programs from the past till the present. With this aim in mind, pre-school education programs which were changed, reformed and developed between the years of 1989 and 2013 were analyzed.

Key Words: Preschool Education Program, Individual With Special Needs

Giriş

Erken yaşlar (0-6 yaş), insan hayatının diğer dönemlerinin temelini oluşturan bir dönemdir. Okul öncesi dönem olarak da adlandırılan bu dönem yaşamın ilk basamağını oluşturan, çocuğun kişilik ve diğer gelişim alanlarının (bilişsel, dil, sosyal, duygusal ve fiziksel) en hızlı olduğu dönemdir. Erken çocukluk eğitiminin amacı çocukların büyüme ve gelişmelerine uygun ortamı ve desteği sağlamaktır. Erken yaşlarda oluşturulacak temel, çocuğun tüm hayatı boyunca etkili olacaktır (Diken, 2010).

Okul öncesi eğitimi, çocuğun ileri akademik yaşamını etkileyen büyük bir öneme sahiptir. Çocuğun burada kazandığı edinimler ve başarılar ilerideki başarılarını tetikler ve teşvik eder. Okul öncesi eğitimin amacı; çocukların bedensel, zihinsel, duygusal gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını, onların ilköğretime hazırlanmasını sağlamaktır. Erken müdahalenin amacı fiziksel, bilişsel, duygusal ve biyolojik olarak ya da çevresel risk faktörleri açısından dezavantajlı olan küçük çocukların sınırlı kaynaklarını en aza indirmek ya da engellenmektir (Akçamete ve Ark., 2010; Blackman, 2002; Oktay, 2000).

Çocuklar belirli bir genetik potansiyel ile dünyaya gelmektedir. Bu genetik potansiyeli en üst noktasına kadar kullanabilmek çocuğun içinde bulunduğu çevrenin, çocuğun gelişimine verdiği destek ile çok yakından ilgilidir. Erken çocukluk eğitimi çocuğa zengin uyarıcı, uygun çevre koşulları sağlayarak gelişimini olumlu yönde etkileyebilmektedir. Okul öncesi eğitim programı, üretici, reformcu, kendi problemlerini çözebilecek kadar etkili, olayları yaratıcı bir şekilde gözden geçirebilen, kendilerinin ve diğer dünya kültürlerin farkında olan ve farklılıkları yorumlayabilen ve bütün bu özelliklerini toplum için kullanabilen bireylerin yetişmesine temel oluşturmalıdır (Diken, 2010; Tuğrul, 2005).

Okul öncesi eğitim adından da anlaşılacağı üzere birinci sınıfla başlayan geleneksel eğitim sürecinden önceki zaman dilimini kapsayan, 0-6 yaş çocuklarına hitap eden eğitim sürecidir. Okul öncesi eğitim; psikoloji, felsefe, biyoloji ve pediatri gibi farklı alanların etkisiyle, çağın gereklerine uygun olarak doğmuş, gelişmiş ve değişmeye devam etmektedir. Okul öncesi eğitim geçmişte basit gelişim ve olgunlaşma görüşleri üzerine kurulmuştur. Ancak günümüzde, çocuğu derinlemesine anlamak ve uygun bir eğitim sunabilmek için bütüncül yaklaşımlar kullanılmaktadır. Böylece okul öncesi eğitim yapılandırıcı anlayış ve çok-kültürlülük gibi yaklaşımlardan etkilenmiştir. Bu yaklaşımlara uygun olarak da okul öncesi dönemde çocuğa nasıl bir eğitim verileceği konusunda evrensel bir karara varılmamıştır. Okul öncesi dönem bireyin hayatını etkileyecek önemli temellerin atıldığı bir dönemdir. Bilişsel, fiziksel, sosyal, duygusal ve dil gelişiminin hızla olgunlaştığı,

çocukların çeşitli yetkileri kazandığı ve öğrenmenin devam ettiği bu dönemde, bireyin içinde bulunduğu ortamın ve şartların önemi büyüktür (Alisinanoğlu, 2012).

Okul öncesinde çocukları tanımak, değerlendirmek ve eğitim planını ona göre şekil vermek oldukça geniş ve kapsamlı bir süreç gerektirir. Uygulanacak plan ve program çocukların gelişimleri göz önüne alınarak hazırlanmasının yanında, programı uygulayacak kişinin yani öğretmenin zihinsel çıktılarının etkisi büyüktür. Okul öncesi eğitim programının esnek olma özelliğinden yararlanarak öğretmenin yaratıcılığını konuşturması gereken birçok olgu ve olay örüntüsü bulması gerekmektedir.

Türkiye’de eğitimden Milli Eğitim Bakanlığı sorumludur ve 3-5 yaş arası çocukların eğitimi anasınıflarında verilmekte iken, 0-3 yaş çocukların eğitimi ve bakımı kreşlerde verilmektedir. Kreşler ve anasınıfları Türkiye’de zorunlu değildir, ailelerin isteğine bağlı olarak çocuklarını göndermektedirler. 0-6 yaş özel gereksinimli çocukları kapsayacak özel okullar ya da programlar MEB ya da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından açılmaktadır. 0-3 yaş özel gereksinimli çocukların eğitimi Türkiye’de zorunlu değil ve erken müdahale hizmetleri Türk Eğitim Sistemi altında değildir. Bununla birlikte, 0-3 yaş çocuklar için sınırlı hizmet veren iki kurum bulunmaktadır. Bunlardan ilki Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumlarında bulunan 0-3 yaş çocukların bilişsel, dil, sosyal-duygusal, özbakım ve fiziksel gelişimlerini destekleyen “Kreşler” bulunmaktadır. Diğer bir kurum ise 0-3 yaş çocukların bakımını sağlayan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri’dir. Bu kurum özel gereksinimli 0-3 yaş çocukların özel eğitimini, özel ihtiyaçlarını karşılar ve erken müdahale içeriklerini kullanan bir program uygular. Bu kurumda kullanılan program “Bütünleştirici Eğitim Programı” olarak adlandırılmaktadır ve 1997’de kullanılmaya başlamıştır, 2008’de revize edilmiştir (Özaydın ve Gallagher, 2012).

Okul öncesi eğitimden yaralanacak kişiler Milli Eğitim Onuncu Şurasında 1989 yılında belirtilirken ilk kez özürülere yer verilmiş “Okul öncesi eğitim 0-5 yaş gurubunu kapsar. Okul öncesi eğitimin 4 ve 5 yaşları kapsayan bölümü anasınıfı eğitimi olup, anasınıfı eğitiminin zamanla zorunlu hale getirilmesi ve okul öncesi eğitimin girişte önemli özürülüler dışında herkese açık olması” tabiri geçmiştir (Milli Eğitim 10. Şura kararları, 1989). Özel eğitime muhtaç çocukların eğitimi konusunda on ikinci Milli Eğitim şurasında zekâ seviyesi yüksek çocuklar için özel sınıfların açılması, zihin bakımından özürülü çocukların eğitiminin yaygınlaştırılması konularına dikkat çekilmiş ve kararlar alınmıştır (Milli Eğitim 10. Şura kararları, 1989). Ancak alınan kararların uygulamasında sıkıntılar yaşanmış ve istenilen hedeflere ve kararlara ulaşılamamıştır (Deniz, 2001).

573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’de, özel gereksinimli birey “ özel eğitim gerektiren birey” başlığı altında çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey olarak tanımlanmıştır. Türkiye’de

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde özel gereksinimli bireyler; zihin yetersizliği olan birey, birden fazla yetersizliği olan birey, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan birey, dil ve konuşma güçlüğü olan birey, duygusal ve davranış bozukluğu olan birey, görme yetersizliği olan birey, işitme yetersizliği olan birey, ortopedik yetersizliği olan birey, otistik birey, özel öğrenme güçlüğü olan birey, serebral palsili birey, süregen hastalığı olan birey, üstün yetenekli birey olarak sınıflandırılmıştır (Vuran, 2013).

Türkiye'de özel eğitim yeni çalışılmaya başlanan bir konudur ve ilgili mevzuatta geçişe ilişkin yasal düzenlemeler bulunmamakta ve özel gereksinimli çocuklara 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1997) ve Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006) çerçevesinde hizmet sunulmaktadır. Bu yönetmelikte 0-36 ay arasındaki özel gereksinimli çocuklara sunulan eğitim, "Erken Çocukluk Döneminde Özel Eğitim Hizmetleri" olarak adlandırılmakta ve bu hizmetlerin ailenin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi yoluyla sağlanacağı belirtilmektedir. 37-72 ay arasındaki özel gereksinimli çocuklara sunulan eğitim ise, "Okul Öncesi Dönemde Özel Eğitim Hizmetleri" olarak adlandırılmakta, bu çocukların okul öncesi eğitim almalarının zorunlu olduğu ve eğitimlerini öncelikle okul öncesi kurumlarda kaynaştırma uygulamaları kapsamında sürdürmelerinin esas olduğu vurgulanmaktadır. Yasal düzenlemelerde bu iki hizmet türü arasındaki geçiş konusunda açık bir yaptırım bulunmaması nedeniyle, alanda farklı uygulamalara rastlamak mümkün olmaktadır. Özel gereksinimli çocukların bir kısmı kaynaştırma uygulamalarının yürütüldüğü okul öncesi kurumlara akranları ile birlikte devam etmekte, bir kısmı ise okul öncesi özel eğitim kurumlarında özel gereksinimli akranları ile birlikte eğitim almaktadırlar. Yine bazı özel gereksinimli çocuklar sadece bireysel özel eğitim hizmeti alırken, bazıları hem özel eğitim hem de okul öncesi eğitim hizmeti almak için aynı anda iki kurumdan hizmet almaya devam etmekte, bazıları ise iki hizmete de ulaşamamaktadır (Bakkaloğlu, 2013).

T.C. Anayasası'nın 42. maddesi "Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirler alır." hükmü ile tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının eğitim ve öğretimden yararlanabileceğini, eğitim öğretim hakkı olduğunu ve fırsat eşitliğini vurgulamaktadır, ayrıca özel gereksinimli bireylere yönelik ihtiyaç doğrultusunda yönlendirmelerin ve gerekli tedbirlerin alınacağını söylemektedir. (Anayasa, 42. madde).

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği özel gereksinimli bireylere doğrudan ve dolaylı olarak sunulacak eğitim hizmetlerini ayrıntılı bir şekilde içermektedir. Bireyin tüm gelişim alanlarındaki özelliklerinin belirlenerek eğitsel tanılmasının yapılması, özel gereksinimli bireylerin eğitiminde

sürekliliği sağlamak amacıyla kurumlarda veya evlerde aile eğitimi verilmesini sağlamaktır. MEB özel eğitim ve rehberlik hizmetleri yönetmenliğinde özel eğitim hizmetleri, 0-36 aylık çocuklar için erken çocukluk dönemi hizmetleri, ailenin bilgilendirilmesini ve desteklenmesini de içerecek şekilde yürütülür ve 37 aydan gün alan ve 69 ayını doldurmayan özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar için okul öncesi eğitim zorunludur. Çocukların gelişimi ve özellikleri dikkate alınarak okulöncesinde eğitim süresi bir yıl daha uzatılabilir. Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarıyla sürdürmeleri esas olmakla birlikte özel eğitim okulları da açılabilir. Özel gereksinimli bireyin, ailenin ve öğretmenin gereksinimleri doğrultusunda belirlenen amaçlara yönelik hazırlanan bireyselleştirilmiş eğitim programlarının uygulanması, özel gereksinimli öğrencilerin akranları ile birlikte kaynaştırma ortamlarına yerleştirilmesi, özel eğitim okul ve sınıflarının teftiş ve denetimlerinin bu alanda yetişmiş personel tarafından yapılması gibi birçok konuda 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye dayanılarak yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, bu yönetmelikte, eğitim hizmetlerini sağlayacak okul, kurum ve programlar da belirtilmektedir. MEB çerçevesinde özel eğitim hizmetleri, özel gereksinim gruplarına göre oluşturulmuş özel eğitim okullarında, özel eğitim sınıflarında ve kaynaştırma uygulaması yapılan ilköğretim okullarında; özel eğitim öğretmenleri veya bu alanda deneyimli sınıf öğretmenleri tarafından yürütülmektedir(Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2009).

Demirel (1999), “program geliştirmeyi eğitim programının hedef, içerik, öğrenme-öğretme ve değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünü olarak” tanımlamayı uygun görmüştür. Eğitim programı ise okul yönetimi altında öğrenme deneyimlerinin bir plan ve program olarak ortaya çıkmaktadır. Onuncu Millî Eğitim Şurasında, Türk Millî Eğitim sistemi ve bu sistemin bütünlüğü ile birlikte anasınıfı eğitim programı amaçları daha ayrıntılı bir biçimde belirlenmiştir. Programların tasarlanmasında öğretmen görüşünün alınması ve programı hazırlayan yetkililer bu görüşleri sağlıklı bir şekilde değerlendirmeli ve bu geri bildirim göz önünde bulundurularak program hazırlanması gerekmektedir (Özçelik, 2010; Sapasağlam, 2013).

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler özel gereksinimli bireylere fırsat eşitliği sağlayarak toplumsal açıdan yerlerini almaları için farklı çalışmalar yapmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde yaşamını devam ettiren 30 milyonu aşkın özel gereksinimli bireyin gereksinimlerine karşılık verebilmek, toplumsallaşmalarını sağlamak amacıyla Helios I (1988-1991) ve Helios II(1993-1996) programları hazırlanmıştır. Helios programı, AB'ye üye ülkelere ve sivil toplum kuruluşlarına, özel gereksinimli bireylere destek olmakla ve yeni uyarlamalar yapmakta yardımcı olmuştur. Programın amacı, problemi kaynağında çözmek ve insanlara kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamaktır. Ayrıca Avrupa Birliği, özel program ve projeler yoluyla dezavantajlı kişilerin entegrasyonunu desteklemek niyetindedir(Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2003; Akt. Vural ve Yücesoy, 2004).

Avrupa Birliğine üye ülkeler, Amerika, Kanada ve Avustralya gibi gelişmiş ülkeler özel gereksinimli bireylerin eğitimi ile birlikte, topluma kazandırılmaları, özel gereksinimli bireyin özür durumuna göre uygun iş imkânının sağlanması konusunda da yardımcı olmaktadır. Türkiye’de özel gereksinimli bireylerin tanımı ve teşhisi açısından oldukça geç kalınmış programlar ile özel gereksinimli bireylerin çok azı topluma istihdamı gerçekleşmektedir.

Yöntem

Bu çalışma, belge/doküman incelemesi yoluyla toplanan verilerin analizine dayanmaktadır. Doküman inceleme nitel araştırma yöntemlerindedir. Bu yönüyle çalışma nitel bir araştırmadır. Doküman analizi yöntemi, araştırmanın amacına yönelik kaynaklara ulaşmada ve elde edilecek verilerin tespit edilmesinde kullanılır Doküman inceleme, çalışılacak konular ile ilgili olarak yazılı ve basılı belgelerin analizini içerir (Çepni,2007;Maxwell, 2005; Şimşek ve Yıldırım, 2006).

Çalışmada, ülkemizde bugüne kadar uygulanmış okul öncesi eğitim programlarıyla ilgili doküman analizi yapılmış ve programlar değerlendirme boyutuyla incelenmiştir. Türkiye’de 1989 ve 2013 yılları arasında değiştirilen, geliştirilen ve yenilenen 5 farklı okul öncesi eğitim programları, özel gereksinimli bireylerin yer alma durumları açısından değerlendirilmiştir.

Bulgular

1. 1989 Okul Öncesi Eğitim Programında Özel Gereksinimli Bireylerin Yer Alma Durumu

Türk eğitim sisteminde özel gereksinimli bireylerin okul öncesi eğitiminden yararlanmasına yönelik ilk kararlar, 1989 yılında 10. Milli Eğitim Şurasında geçmektedir ve ciddi özür durumu olmadığı durumda bireylerin anasınıflarından yararlanabileceği ibaresi yer almaktadır. 1989 yılında yapılan okul öncesi eğitim programı incelendiğinde, özel gereksinimli bireyler programa dâhil edilmemiş ve göz ardı edilmiştir (MEB, 1989: Tebliğler Dergisi, 1989).

2. 1994 Okul Öncesi Eğitim Programında Özel Gereksinimli Bireylerin Yer Alma Durum

Program normal gelişim gösteren çocuklar dikkate alınarak hazırlanmıştır, bu sebeple programın etkili bir şekilde uygulanması için çocukların bulunduğu gelişim düzeyinin iyi bir şekilde bilinmesi, tanınması gerekmektedir. Programın uygulanması sırasında çocukların gelişim özellikleri, yaş grubu ve bireysel farklılıklar göz önünde alınmalı ve çocukların ilgi, istek, yetenek ve becerileri

dikkate alınmalıdır. Eğer program bu hassasiyetle uygulanıldığı zaman özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar içinde kullanılabileceği ve program eğitimcinin deneyimleri ile birleştiğinde ve çocukların çeşitli özelliklerine göre uyarlandığında (yaş, cinsiyet, bireysel farklılıklar gibi) başarılı olabileceği de dile getirilmiştir. Ayrıca 1994 yılında yayınlanan Tebliğ dergileri incelendiğinde, Okul Öncesi Eğitim Programının kabulü yer almaktadır, ancak programın içeriği yer almamaktadır (MEB, 1994: Tebliğler Dergisi, 1994: Özer, 1995).

3. 2002 Okul Öncesi Eğitim Programında Özel Gereksinimli Bireylerin Yer Alma Durum

1994 yılından bu zamana kadar uygulanmakta olan okul öncesi eğitim programı eğitimciler, uzmanlar ve uygulamacılardan gelen geri bildirim ve istekler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak 2002 yılında yeniden okul öncesi eğitim programı yayınlamıştır. 2002 yılında revize edilen programda özel gereksinimli bireylere yönelik programının özellikleri betimlenirken özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklar için gerekli düzenlemeler öğretmen tarafından yapılacağı dile getirilmektedir (MEB, 2002). Ayrıca okul öncesi eğitim programına aile katılım durumu konusunda, farklı gereksinimi bulunan aileler için çalışmalar bölümünde, özel gereksinimi olan çocuklara sahip ailelerin, boşanmış ailelerin ya da eşlerinden birinin olmadığı aileler gibi özel durumu olan aileler desteklenmesi ve rahatlatılması gerektiği, çocuklarına nasıl rehberlik edebilecekleri konusunda bilgilendirilmesi gerektiği ifadelerine yer verilmiştir. Çocuk eğitiminde babaları da aktif olarak katılabilmeleri için ise babalara özel planlar, programlar yapılabileceği söylenmektedir (Aral, Kandır ve Yaşar, 2002).

4. 2006 Okul Öncesi Eğitim Programında Özel Gereksinimli Bireylerin Yer Alma Durumu

2006 yılında revize edilen okul öncesi eğitim programında kaynaştırma eğitimine önem verildiği görülmektedir. Kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli bireylerin gerekli destek hizmetler sağlanarak tam ya da yarım zamanlı olarak kendisi için en az kısıtlayıcı eğitim ortamı olan normal eğitim sınıflarında eğitim görmesi olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de 1983 yılında 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu ile kaynaştırma programı yasal olarak benimsenmiştir. Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanun’un 4. Maddesinde “Durumları ve özellikleri uygun olan özel eğitime muhtaç çocukların, normal çocukların eğitimleri için açılmış olan okul ve eğitim kurumlarında, normal arkadaşları arasında eğitilmeleri için gerekli tedbirler alınır.” ifadesi bulunmaktadır. Bu yasa ile kaynaştırma eğitimi ilk kez kanunlarla desteklenmiştir. Okul öncesi eğitimde kaynaştırma öğrencinin gereksinimlerinin karşılanacağı ve bu amaca yönelik olarak düzenlenecek ortamdır. Programda kaynaştırma eğitiminin amaçları şu şekilde sıralanmıştır: (i) normal gelişim gösteren ve özel gereksinimli çocukların ortak etkinlikler içinde birbirinden en iyi şekilde yararlanmalarını sağlamak, (ii) normal gelişim gösteren çocukların, diğer arkadaşlarını daha iyi tanıyarak kabul etmelerini sağlamak ve eğitime katkıda bulunmak ve (iii) özel gereksinimli çocukta olumlu benlik algısı

oluşturmak, kişilik gelişimini en iyi şekilde gerçekleştirmek ve bağımsız üretken bireyler olarak yetiştirip topluma yararlı vatandaşlar olmasını sağlamaktır (Batu, Çolak ve Odluyurt, 2013; MEB, 2006).

2000 yılında Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde kaynaştırma ile daha net ve anlaşılır ifadeler yer verilmiş olup, daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Yönetmeliğin 67. maddesinde “kaynaştırma, özel eğitim gerektiren bireylerin, yetersizliği olmayan akranları ile birlikte eğitim ve öğretimlerini resmi ve özel okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan, destek eğitim hizmetlerinin sağlandığı özel eğitim uygulamalarıdır.” ifadesi yer almaktadır. Ayrıca yönetmelikte tam zamanlı kaynaştırmanın olduğu okul öncesi eğitimde sınıf mevcudu on dört öğrenci, özel eğitim sınıflarında ve okul öncesi özel eğitim okullarında sınıfların mevcudu ise bir öğretmen için altı, iki öğretmen için on çocuktan fazla olamayacağı hükmü geçmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2000: madde 67).

Kaynaştırma eğitimi fırsat eşitliğini sağlayarak, engelli bireyin normal gelişim gösteren akranlarını gözleme, rol model alma, onlarla ile işbirliği yapma, iletişim kurma gibi birçok imkânı sağlamaktadır. Aynı şekilde kaynaştırma programı normal gelişim gösteren çocuklara da, kendilerinden farklı olan bireylerle iletişim kurma, işbirliği içerisinde olma, onları kabullenme ve yaşamın ilerleyen zamanlarında farklılıklara saygı duymayı kazandırır. 2006 okul öncesi eğitim programı kaynaştırma eğitimine önem verdiği görülmektedir, ancak programın içerisinde özel gereksinimli bireylerin nasıl yer alacağı, kaynaştırma eğitiminin nasıl yapılacağına dair bilgiler yer almamaktadır. Programda eğitim ortamlarının düzenlenmesinde çocukların gelişim düzeylerine uygun olması özelliği şu şekilde açıklanmaktadır. “Eğitim ortamı farklı beceri düzeyindeki aynı yaş grubundaki çocuklar ve bazen de farklı yaş grubundaki çocuklar tarafından kullanılır. Bu nedenle eğitim ortamlarının farklı yaş ve becerilere sahip çocuklar için fırsatlar oluşturacak şekilde ve bu fırsatları engelli çocuklarda dâhil her çocuğun kolayca erişebileceği biçimde düzenlenmesi gerekir” ifadesi geçmektedir (MEB, 2006).

5. 2013 Okul Öncesi Eğitim Programında Özel Gereksinimli Bireylerin Yer Alma Durumu

2013 programı, okul öncesi eğitim kurumuna giden çocuklara çokça öğrenme fırsatları sunan, sağlıklı büyümelerini, sosyal ve duygusal, motor, zihinsel ve dil gelişim alanlarında gelişimlerinin doruk seviyelere ulaşmasını, öz bakım becerilerin kazanmalarını ve ilkokula hazır olmalarını sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Ayrıca çocukların bütün gelişim alanlarının desteklenmesine ek olarak söz konusu gelişim alanlarında meydana gelecek ve görülebilecek yetersizlikleri engellemeyi hedeflediği için destekleyici ve önleyici özelliği taşıyan bir programdır (MEB, 2013). Program bu yönüyle

çocukları tanıma, değerlendirme aynı zamanda erken teşhis koyma ve özel gereksinimli bireylerin okul öncesi eğitiminden yararlanma imkânı sunmaktadır.

Programın özellikleri ifade edilirken özel gereksinimli çocuklar için uyarlamalara yer verildiği görülmektedir. Programın günlük eğitim akışı içerisinde özel gereksinimli bireyler için etkinliklerin uyarlanması bölümü yer almaktadır. Böylelikle, Türkiye’de ilk defa okul öncesi eğitim sürecine özel gereksinimli bireyler özel olarak katılmış ve etkinliklerde onlara da yer verilmiştir. Programda günlük eğitim akışı formatında uyarlama kısmı şu şekilde geçmektedir: “uyarlama, sınıfta özel gereksinimli bir çocuk bulunması durumunda, bu etkinliğin yönetiminde, kullanılan materyallerde ve öğrenme sürecinde yapılacak düzenlemeler ile dikkat edilmesi gereken noktalar yazılır.” Ayrıca bu program, özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına da önem vererek, tüm çocuklara öğrenme ve ilkokula hazırlanma konusunda eşit olanaklar sunmuş ve sınıfta özel gereksinimli olduğuna dair raporu olan çocuk bulunduğu zaman öğretmenin etkinlikleri bu çocuk ya da çocuklara göre uyarlamalar yapması ve bireyselleştirilmiş eğitim programından da yararlanması gerektiğini de dile getirilmiştir. Yapılan bu uyarlamalar ile kaynaştırma eğitiminin amaçlandığı, yapılacak etkinliği çocuğun özel gereksinim durumuna göre materyaller konusunda, yöntem ve öğrenme sürecinde dikkat edilmesi gereken noktalara vurgu yapıldığı görülmektedir. Yine bu programla ilk defa özel gereksinimli çocukları destekleme dönem verilmesi gereken hususlar da sunmaktadır (MEB, 2013).

Özel gereksinimli çocuklar programda; (i) görme yetersizliği olan çocuklar, (ii) işitme yetersizliği olan çocuklar, (iii) ortopedik rahatsızlığı ve süreğen hastalığı olan çocuklar, (iv) otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuklar, (v) dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) riski olan çocuklar, (vi) zihinsel yetersizliği olan çocuklar, (vii) dil ve konuşma bozukluğu riski olan çocuklar ve (viii) üstün yetenekli olduğu düşünülen çocuklar olarak 8 gruba ayrılmıştır. Her bir grup için desteklenmesi gereken alanlar ayrı ayrı yazılmış ve öğretmenlerin günlük eğitim akışı hazırlarken bu sınıflamayı göz önüne almaları ve özel gereksinimli bireyler için yapılan açıklamaları dikkate almaları gerektiği ifade edilmektedir (MEB, 2013).

Tartışma ve Sonuç

Ülkemizde 1989 ve 2013 yılları arasında uygulanmış olan okul öncesi eğitim programlarının özel gereksinimli bireylere yer verme durumları incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1989 yılında uygulanan okul öncesi eğitim programında özel gereksinimli bireylere dair hiçbir bilgiye rastlanmamıştır. Oysaki 1989 yılında toplanılan Onuncu Milli Eğitim Şurası’nda ciddi özür durumu bulunmayan çocukların anasınıfları imkânından yararlanabileceği kararı alınmıştır. Ancak 1989 yılı programının bu karar göz önüne alınmadan hazırlanmış olduğu görülmektedir.

1994 yılında yayınlanan okul öncesi eğitim programı değerlendirildiğinde, programın normal gelişim gösteren çocuklar göz önüne alınarak hazırlandığı, çocukların gelişim evrelerinin iyi bilinmesi gerektiği ve bu evreler dikkate alınarak etkinlikler ve uygulamalar hazırlandığı zaman özel gereksinimli bireylerinde yararlanabileceği ifadesi geçmektedir. Fakat bu programda özel gereksinimli bireyler için özel bir hazırlık yapılması gerektiğine dair hiçbir bilgiye yer verilmemiştir.

2002 yılında uygulamaya konulan okul öncesi eğitim programı, program özelliklerinde özel gereksinimli çocuk için gerekli düzenlemeleri öğretmen tarafından gerçekleştirileceği söylenmektedir, ancak ortam düzenlemeleri kısmında özel gereksinimli bireylere yönelik hiçbir bilgi geçmemektedir. Bunlara ek olarak, aile katılımı konusunda ise özel gereksinimli çocuğa sahip ailelere de bilgilendirmenin, desteğin sağlanması konusu öğretmenin görevlerinden ve babanın aktif olarak katılmasını sağlamak için özel programlar düzenlenebileceği ifadelerine yer verilmiştir. 2002 programı genel olarak değerlendirildiğinde özel gereksinimli bireylerin sözel olarak yer aldığı ilk program olmakla beraber, içeriğe dair açıklama bulunmama özelliği taşımaktadır.

2006 yılında hazırlanan ve uygulanan okul öncesi eğitim programında kaynaştırma eğitimine önem verildiği görülmektedir. Oysaki Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde kaynaştırma eğitimi ile ilgili uygulamalar ve sınırlar 2000 yılında çizilmiştir. Ancak okul öncesi eğitimde ilk defa kaynaştırma eğitimi 2006 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Programda kaynaştırma eğitimi ile ilgili sayfalarca tanımlamalara gidilmiştir. Kaynaştırma eğitiminin hem özel gereksinimli bireye hem de normal gelişim gösteren bireye faydaları açıklanmıştır. Kaynaştırma eğitimi fırsat eşitliğini sağlayacağından dolayı eğitim ortamının her iki grup çocuğu göz önüne alınarak düzenlenmesi gerekmektedir. Programda kaynaştırma eğitimi genel çerçevesi ile ele alınmış ama öğretmene yol gösterici ipuçları, eğitim ortamını nasıl düzenlemesi gerektiği, uygulamayı ne şekil yapması gerektiği konularına yer verilmemiştir.

2013 okul öncesi eğitim programının özel gereksinimli bireyleri yer alma durumu incelendiğinde günlük eğitim akışı içerisinde özel gereksinimli bireylere yönelik uyarılmanın yer aldığı göze çarpmaktadır. Bu program özel gereksinimli bireylere ayrı bir yer vermesi yönüyle Türkiye'de ilk olma özelliğini taşımaktadır. Gün içerisinde yapılacak olan etkinlik ve uygulamaların özellikle özel gereksinimli bireyin gereksinim türüne göre yeniden yapılanması, öğretmene önemli görevler düştüğünün göstergesidir. Günlük eğitim akışı içerisinde özel gereksinimli bireye yapılan uyarılma, uygulanacak etkinliğin materyalini, yöntemini ve öğrenme sürecini yeniden şekillendirmektedir. Programın başka bir özelliği ise özel gereksinimli bireyleri 8 farklı gruba ayırmasıdır. Yine bu gruplar için dikkat edilecek hususlar ayrı ayrı yazılmıştır, özel gereksinim durumunun belirtileri ve bu bireylerin gelişim alanları (bilişsel, dil, sosyal ve duygusal, motor gelişim ve öz bakım becerileri) özellikleri ve bu alanlar ile ilgili yapılması gerekenler verilmiştir. Bu yönüyle

de 2013 okul öncesi eğitim programında ilk defa özür durumları sınıflandırılmış ve yapılması gerekenler ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

1989 ve 2013 yılına kadar değiştirilen ve geliştirilen okul öncesi eğitim programlarına genel olarak bakıldığında, özel gereksinimli bireylere çok fazla önem verilmediği görülmektedir. Yapılan programlar normal gelişim gösteren çocuklara yönelik olduğu söylenebilir. Fakat 2013 okul öncesi eğitim programında özel gereksinimli bireylere yönelik ayrıntılı uyarlamalara yer ayrılmıştır ve çocuklar özür durumlarına göre ayrıştırılmıştır. 2013 programında özel gereksinimli bireylere önem verilmektedir.

Öneriler

Programlar göz önüne alındığında özel gereksinimli bireylere daha fazla yer verilmesi gerekmektedir. Özel gereksinimli bireylere 2013 okul öncesi eğitim programında uyarlamalar ile yer verilmektedir. Fakat programın etkililiğini ölçen bir takım ölçme araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulacak bir kurul tarafından programın etkinliği ölçülmeli ve aynı zamanda öğretmenlerin özel gereksinimli çocuğa yönelik yapmış olduğu uyarlamaları kontrol etmeli ve öğretmenlere geri dönütler verilmelidirler.

Programda özel gereksinimli bireylere etkinlikler bazında uyarlamalar getirilmiş fakat okul öncesi eğitim kurumunun özel gereksinimli bireye uygun olup olmadığı değerlendirilmemiştir. Bu sebeple, okul öncesi eğitim kurumlarında özel gereksinimli bireylere yönelik donanımlar getirilmeli ve ortam düzenlenmesi yapılmalıdır. Kurumların giriş ve çıkışları merdivenler olduğu gibi özel gereksinimli birey için engelli rampaları yapılmalıdır. Kurum içerisine engelli tuvalet ve lavabosuna yer verilmelidir. Duvarlara dokunsal/kabartmalı pusulalar yapılmalıdır.

Bilgisayar destekli eğitimle özel gereksinimli bireylere yönelik farklı etkinlik ve uygulamalarla destek olunmalıdır.

Lisans eğitiminde verilen özel eğitim dersinin içeriğine, özel gereksinimli bireyleri tanınması ile birlikte onlara ne tür programların uygulandığında etkili bir sonuç alınacağına dair farklı etkinlik ve uygulamalara eklenmelidir.

Kaynakça

- Akçamete, A. G., Kayhan, N. ve Şen, M. (2012). Pre-schoolspecialeducation in europeanunioncountriesandTurkey. *Procedia- SocialandBehavioralSciences*, 46, 1510-1516.
- Alisinanoğlu, F. (Ed.). (2012). *Okul öncesi eğitimde özel öğretim yöntemleri (2. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aral, N., Kandır, A. ve Yaşar, M.,C. (2002). *Okul öncesi eğitim ve okul öncesi eğitim programı öğretmen rehber kitabı (2. Baskı)*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Bakkaloğlu, H. (2013). Ebeveynlerin gözüyle özel gereksinimli çocukların erken müdahaleden okul öncesi programlara geçiş süreci. *Eğitim ve Bilim*, 38(169).
- Batu, S., Çolak, A. ve Odluyurt, S. (2013). *Özel gereksinimli çocukların kaynaştırılması (2. Baskı)*. Ankara: Vize Yayınları.
- Blackman, J., A.(2002). Earlyintervention: a globalperspective. *InfantsandYoungChildren*, 15(2): 11–19.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş (3.Baskı)*. Trabzon: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demirel, Ö.(1999). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme (2. Baskı)*. Ankara: Pegem A yayıncılık.
- Deniz, M. (2001). Milli Eğitim Şuralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi*.
- Diken, H. D. (Ed.). (2010). *Erken çocukluk eğitimi (1. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Maxwell, J.A.(2005). *Qualitative research design an interactive approach(Second Edition)*. California: Sage Publications, Inc.
- MEB. (1989). *Okul öncesi öğretmen kılavuz kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1994). *Anasınıfı programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2000). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği. <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/66.html>
- MEB. (2002). *Okul öncesi eğitim programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2006). *Okul öncesi eğitim programı*. Ankara:Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2009). Özel eğitim hizmetleri yönetmenliği. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/
- MEB. (2013). *Okul öncesi eğitim programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın sihirli yılları*. İstanbul: Epsilon Yayınları.

- Özaydın, L. ve Gallagher, P., A. (2012). Georgia's early intervention program: recommendations for a system of intervention in Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 5610-5621.
- Özçelik, D. A. (2010). *Eğitim programları ve öğretim (2. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özer, D. (1995). *Anaokulları için gelişimsel eğitim programı (2. Baskı)*. İstanbul: Yapa Yayınları.
- Sapasağlam, Ö. (2013). Değerlendirme boyutuyla okul öncesi eğitim programları (1952-2013). *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1).
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2006). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tebliğler Dergisi. (1989). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Tebliğler Dergisi. (1994). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Tuğrul, B. (2005). Çocuğun gelişiminde anaokulu eğitiminin önemi. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 62.
- Vural, S. ve Yücesoy, Ş. (2004). Türkiye'de özel gereksinimli bireylere yönelik hizmetlerin yasal yapılanmasında Avrupa Birliğine uyum çabalarının yansımaları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 141-158.
- Vuran, S.(Ed.). (2013). *Özel eğitim*. Ankara: Maya Akademi.